

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Brugstraat 12

Status: BBP

Periode: veldwerk 2-5-2005

Onderzocht door: T. Tel, R. de Vries, F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archiefontoerzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: november 2005 Groningen, toevoeging afbeeldingen: 9 mei 2007

Opmerkingen: In het pand zijn bij een verbouwing in 1994 waarnemingen verricht door A. de Goojer en G. Reitsma.

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten. Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING EN STRUCTUUR

Het pand ligt aan de zuidzijde van de Brugstraat op een diep perceel (vroeger 61 m).

Aan de rechterzijde heeft de verdieping een drup. Aan de linkerzijde is thans een gemeenschappelijke zijmuur. Het is onduidelijk of dit van oudsher zo geweest is¹.

Het pand bestaat uit een voorhuis (14 x 5,3 m) van twee bouwlagen met een steil schilddak met borstwering dat aan de voorzijde afgewolfd is. De diverse achterhuizen zijn totaal vernieuwd ten behoeve van een grote winkelruimte. Er zijn onvoldoende gegevens om deze vroegere situatie nauwkeurig te kunnen omschrijven.

BOUWGESCHIEDENIS

Het huis is opgezet als een diep huis met kelder en twee bouwlagen met een steile kap met borstwering. Het huis dateert waarschijnlijk uit de vroege 17de eeuw maar kan mogelijk een oudere 15de-eeuwse kern hebben.

De grenen balklagen boven de begane grond en de verdieping kunnen uit de 17de eeuw dateren. In de late 16de of de vroege 17de eeuw kwam de huidige kap tot stand. Met gebruikmaking van enkele oudere onderdelen werd een eiken gebintwerk gemaakt dat een nieuwe grenen sporenkap ondersteunt. Gezien de telmerken had deze kap oorspronkelijk vier gebinten waarvan er thans twee zijn overgebleven.

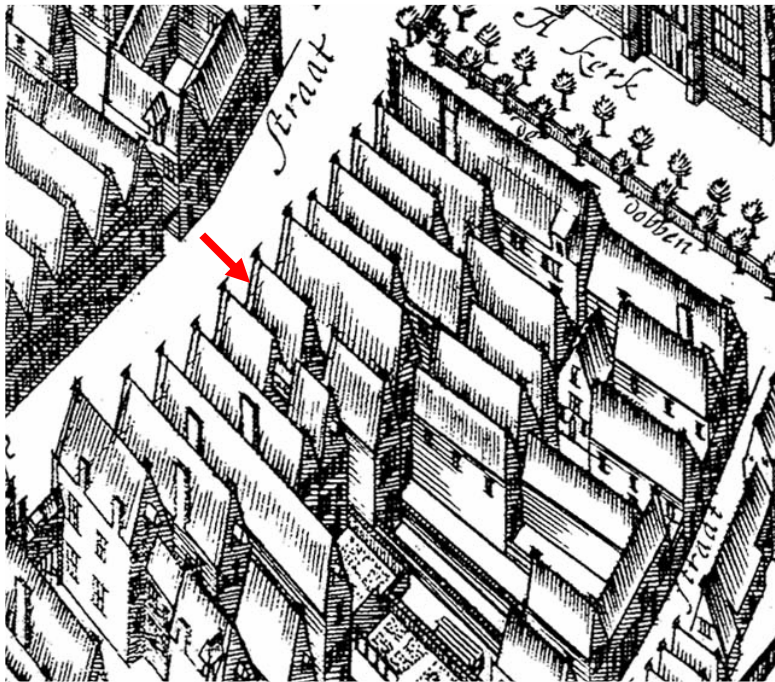
De hergebruikte elementen zoals gekromde schoren en dekbalken met gekraaste gebroken merken waarvan steeds een teken gebroken is wijzen, met enige voorzichtigheid, op een 15de-eeuwse datering. De kans is daarom groot dat in de 15de eeuw op deze plek ook al een gebouw stond waarvan mogelijk ook muurresten bewaard zijn gebleven.

Gezien het bovenstaande is het daarom niet duidelijk of dit huis een complete vroeg-17de-eeuwse nieuwbouw is of een ingrijpende vermet hergebruikte kaponderdelen en hergebruikte stenen of een verbouw van een in aanleg 15de-eeuws huis. De zijmuren hebben een tienlagenmaat van 85-87,5 cm en dit kant op een 15de eeuwse datering wijzen tenzij de stenen zijn hergebruikt. Dan is een datering in de late 16de of vroege 17de eeuw waarschijnlijker.

Reitsma en de Goojer hebben in 1994 nog een restant van de steens achtergevel (10 lagen 64cm; steenmaat 23-24x12x5cm) gezien waarvan zij menen dat het een 17de-eeuwse indruk maakt.

¹A. de Goojer en G. Reitsma menen in 1994 in deze muur aan de zijde van Brugstraat 10 balkgaten gezien te hebben waarin de balklaag van de begane grond van nr. 10 gezeten had. Daarmee zouden beide panden een gemene muur hebben gehad. Op een tekening uit 1964 wordt er echter een duidelijke drup tussen beide panden aangegeven. Bij een verbouw in 1964 waarbij nr. 10 bijna volledig werd vernieuwd, zou de muur een gemeenschappelijke muur zijn geworden.

De kaart van Haubois van ca. 1643 toont op de plek van Brugstraat 12 een diep voorhuis en een diep achterhuis met een binnenplaats ertussen. Achteraan het diepe perceel staat aan de Schuitemakerstraat een laagse bebouwing.

De kaart van Haubois uit omstreeks 1643.

In de dekbalk van het voorste gebint is het jaartal 1799 aangebracht. Het is niet duidelijk waar dit mee te maken heeft. Het is denkbaar dat deze datum samenhangt met de vernieuwing van de voorgevel. De huidige voorgevel maakt echter de indruk uit de tweede helft van de 19de eeuw te stammen.

Op het minuutplan van omstreeks 1830 is het huidige voorhuis te zien met een binnenplaats met aan de linkerkant een gang en daarachter een L-vormig achterhuis dat zich uitstrekte achter de oostelijke buurman Brugstraat 10. Het perceel heeft achteraan een dubbele breedte en strekte zich uit tot aan de Schuitemakerstraat. Aan deze straat is op het perceel een dwars geplaatst gebouw aangegeven.

De kadastale kaart uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Vermoedelijk werd in de tweede helft van de 19de eeuw de huidige lijstgevel gebouwd. Dit betekent dat de kap aan de voorzijde afgewolfd moest worden.

Op een opmeting uit 1912 is nog goed de structuur van 1830 te herkennen en dit geeft een interessant beeld van het complex. De gang zit aan de linkerkant en loopt helemaal naar achteren door. Naast de gang bevinden zich in het voorhuis een voorkamer, een middenpartij met alkoof en trappen en een in tweeën gedeelde achterkamer. De stookplaatsen zitten tegenover de gang tegen de rechtermuur.

In het achterhuis bevinden zich rechts naast de gang een keuken, middenpartij met trap en een kamer. Ook hier zitten de stookplaatsen in de rechtermuur. Links van de gang bevindt zich een dwars uitgebouwde tuinkamer zodat het achterhuis L-vormig is. Daarachter bevindt zich een brede diepe tuin met aan de Schuitemakerstraat een dwars huis dat toen als kantoor diende. Een zeer lange gang leidt vanuit het achterhuis naar het dwarse huis.

In de tweede helft van de 20ste eeuw is het achterhuis gesloopt en vernieuwd.

In 1964 werd het achterste deel van de kap van het voorhuis gesloopt en verdwenen de twee achterste gebinten. De kap kreeg een eindschild aan de achterkant. Het achterste gedeelte van het voorhuis had toen nog een kelder die boven het maaiveld uitstak.

In de jaren negentig van de vorige eeuw is onder Brugstraat 10, 12, 14 en 16 een grote supermarkt gebouwd waarbij bij nr. 12 aan beide zijden de begane grondmuren zijn afgebroken en pijlers de muren daarboven opvangen. Op de verdiepingen zijn appartementen gebouwd, waarbij het interieur grondig vernieuwd werd.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drie travéeën brede lijstgevel van twee bouwlagen met een mezzanino. De gevel is in schoon baksteenwerk in kruisverband gemetseld. Boven de vensters bevinden zich strekken waarvan de onderkant getoogd is en dateert uit de tweede helft van de 19e eeuw.

De gevel heeft een recente hardstenen plint en in beide hoekpenanten een hardstenen hoekblok waarin een stoephek in bevestigd zat.

De begane grond heeft drie moderne stalen vensters. Tot 1994 had het pand een deur aan de linkerkant.

De ingang zit thans in het buurpand zodat men de deur in een venster heeft veranderd.

De verdieping heeft drie H-vensters met getoogde bovendorpels en uitstekende houten onderdorpels.

De kozijnen van deze vensters zijn van duivejagerprofilering voorzien en dateren uit de 19de eeuw; het raamhout is in de tweede helft van de 20ste eeuw vernieuwd.

De mezzanino heeft drie lage vensters met getoogde bovendorpels en uitstekende houten onderdorpels.

Het dak gezien vanaf de achterkant.

plattegrond per bouwlaag

Het pand heeft een kelder gehad die deels boven het maaiveld uitstak. Hiervan zijn in 1994 restanten waargenomen. De kelder is toen dichtgegooid.

De begane grond dient als winkel en is totaal vernieuwd. De beide zijmuren zijn gesloopt zodat de zijmuren van de verdieping op pijlers staan. De plafonds zijn verlaagd. Bij waarnemingen in 1994 is geconstateerd dat de begane grond overdekt is door een enkelvoudige grenen balklaag die toen grotendeels intact was. Op de voorste zes balken waren achtereenvolgens rode, witte en donkergroene kleurafwerkingen aangebracht. Deze balken hadden afgezaagde consoles. Deze balklaag heeft een 17de-eeuws karakteristiek en zijn mogelijk nog aanwezig. Toen zijn op begane grondniveau in de gesloopte rechter (westelijke) muur sporen van stookplaatsen gezien. De voorste haardpartij was met kalkzandsteenblokken dichtgezet. De verdieping is grondig verbouwd en vernieuwd. Alle indelingswanden zijn vernieuwd en de ruimten zijn van verlaagde plafonds voorzien. De dragende zijmuren van de verdieping zijn nog deels intact, met name de rechterzijmuur. Volgens waarnemingen in 1994 was deze steensdik en had een tienlagenmaat van 87,5 cm bij een steenmaat van 29-30 x 14-15 x 7 cm. Het metselverband was onduidelijk maar neigde naar kruisverband. In de linkerzijmuur zijn enkele flinke doorbraken gemaakt. De linkermuur is echter steens (ca. 30 cm) dik. Volgens waarnemingen in 1994 had deze muur een tienlagenmaat van 85cm en een steenmaat van 30 x 15 x 8 cm.

Toen is ook geconstateerd dat de verdieping overdekt is door een enkelvoudige grenen balklaag die vermoedelijk 17de-eeuws is. Althans men kon een strijkbalk en de acht voorste balken zien. De vijfde en de zevende balk (van voren gerekend) hadden sporen van schilderingen onder een lichtbruine verflaag. Op een donkerbruine onderlaag was een okergele laag aangebracht waarin slierten 'spaghetti', uitgespaard waren, die volgens de onderzoekers in 1994 een 17^e eeuwse indruk maakte.

kapconstructie

De zolder met borstwering heeft een oude kapconstructie. De kap heeft twee kromstijlgebinten met dekbalken die een grenen sporenkap ondersteunen. De platen zijn van grenenhout; de gebinten zijn van eikenhout. De eiken kromstijlen zijn in de borstwering ingekast.

De grenen gezaagde rechthoekige sporenparen (doorsnede sporen 11,5 x 8,5cm; spoorafstand 63cm h.o.h.) zijn steeds van een haanhout voorzien. De haanhouten zijn over de sporen gelipt. De liplas is in aanzicht niet zwaluwstaartvormig maar recht.

Het gebintwerk heeft aan de achterkant telmerken. Aan de linkerzijde (van achteren gezien) bevinden zich grote (2,5cm) en aan de rechterzijde kleine (1cm) ovaaltjes die met een guts gemaakt zijn. In het voorste (van voren gezien) gebint is het merk 2 aangebracht, in het tweede het merk 4.

Het tweede gebint bevat tevens gekraste merken op de voorzijde en ovaaltjes op de achterzijde. De gekraste merken zijn links (Oost) rechte strepen en rechts (west) gebroken merken, waarbij één teken gebroken is. Enkele windschoren zijn naar binnen gebogen, andere windschoren zijn recht. Deze laatste windschoren zijn meestal van wisgaten voorzien. Dat wil zeggen ze hebben niet doorgeboorde gaten die in de lengte doormidden zijn gezaagd.

De kromme windschoren zouden in aanleg 15de-eeuws kunnen zijn, terwijl de rechte windschoren een karakteristiek hebben die meer past bij de 16de-eeuwse of later en daarom goed kunnen passen bij de ovale merken.

De kapconstructie dateert in zijn hoofdvorm vermoedelijk uit de late 16de of de eerste helft van de 17de eeuw. De grenen sporenkap is toen van nieuw hout gemaakt, terwijl de eiken gebinten deels van hergebruikt hout werden gemaakt. Het hergebruikte hout zou uit de 15de eeuw kunnen dateren.

In de voorste dekbalk staat het jaartal 1799. Het is niet geheel duidelijk waar dit jaartal mee in verbinding gebracht moet worden. De dakbedekking bestaat uit opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

Een van de eikenhouten kapgebinten.

WAARDESTELLING

Brugstraat 12 heeft hoge stedenbouwkundige waarde omdat de bouwmassa van het voorhuis met de steile kap in wezen een laatmiddeleeuwse diep huis laat zien en onderdeel is van een bouwblok met laatmiddeleeuwse percelerings- en bebouwingsstructuur die deels intact is gebleven. In dit verband is ondermeer de drup aan de rechterzijde van belang.

De voorgevel heeft positieve monumentwaarde als een 19de-eeuwse lijstgevel. Bovendien is de voorgevel stedenbouwkundig van belang daar deze een onderdeel van de historische straatwand van de Brugstraat vormt waarin het ritme en schaal van de middeleeuwse huizen goed bewaard is gebleven.

Het casco van het voorhuis heeft belangrijke bouwhistorische waarde wat betreft de restanten van mogelijk 15de-eeuwse zijmuren, 17de-eeuwse balklagen en vooral wat betreft de 17de-eeuwse kap waarin onderdelen van een mogelijk 15de-eeuwse kap hergebruikt verwerkt zijn.

Wat betreft het interieur is de 17de-eeuwse schildering op enkele balken boven de verdieping van hoge monumentwaarde. Overigens is er geen historisch waardevol interieur zichtbaar bewaard gebleven.

AANBEVELINGEN

Bij een eventuele verbouwing verdient het aanbeveling een bouwhistorische waarneming te verrichten. Een van de onderzoekspunten zou kunnen zijn om te bekijken in hoeverre de zijmuren wel of niet ouder dan de kap zijn.

Adres : **Brugstraat 12**
D.I.V. Bezoek : 3 mei 2005

VAN DIT PAND IS BIJ HET D.I.V. GEEN (OUD) BOUWDOSSIER AANWEZIG